

ACÂİBÜ'İ-MAKDÜR

(عجائب المقدور)

İbn Arabşah'ın (ö. 854/1450) Timur devrini ve Timur'un halefleri arasındaki hâkimiyet mücadelelerini anlatan eseri.

Arapça olan eserin tam adı 'Acâ'ibü'l-makdûr fî nevâ'ibi (ahbâri) Timûr'dur. Muhtemelen 1435 yılında tamamlanan eserde kısa bir girişten sonra Timur'un adı, soyu, çeşitli ülkeleri istilâsı ve bunun sebepleri açıklanmakta, daha sonra hükümdarın hayatı ve sırasıyla seferleri anlatılarak ele geçirdiği şehirlerde yaptığı yağma ve katliamlar acı bir dille tasvir edilmektedir. Ayrıca eserde, Timur'un 1405 yılında Otrar'da ölümünden, tahtı ele geçiren torunu Halil Sultan'ın 1409'da Semerkant ve Mâverâünnehir'in idaresini amcası Şâhruh'a terketmesine kadar geçen zaman içinde cereyan eden hadiseler hakkında da değerli bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler, aynı hadiseleri nakleden ve Şerefeddin Âlî-i Yazdî'nin, *Zafernâme*'nin telifinde faydalandığı Tâc es-Selmânî'nin *Târîhnâme*'si ile büyük benzerlikler göstermektedir. Timur'un vücut yapısı ile seciyesinin, düşüncelerinin ve bazı özelliklerinin de anlatıldığı eserde sarayları, hanımları, çocukları, divan mensupları ve askerleri ile Semerkant'ta yaşayan âlimler, şeyhler, tabipler, hattatlar, müneccimler, satranç ustaları, çalgıcılar ve nakkaşlar hakkında da bilgiler bulunmaktadır.

Eserde ağır bir dil kullanılmış, cinas, teşbih, kinaye, istiare gibi edebî sanatlarla ve eş anlamlı kelimelere fazlaca yer verilmiştir. Eserin, Timur'un icraatını kötüler için yazıldığına dair bir kanaat olmakla birlikte, müellifin sadece gördüklerine ve duyduklarına yer verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim yer yer, Timur'un istilâ ve zaferlerinin fert ve cemiyet üzerindeki menfi tesirleri acı bir dille, fakat oldukça tarafsız bir şekilde ifade edilmiştir.

Birçok baskısı bulunan 'Acâ'ibü'l-makdûr, daha XVII. yüzyılda Avrupalıların ve Osmanlı devlet adamlarının dikkatini çekmiş, 1636'da J. Golius, 1767-1772'de S. H. Manger tarafından Latince'ye, 1658'de P. Vattier tarafından Fransızca'ya, 1936'da J. H. Sanders tarafından İngilizce'ye, 1960'ta da Muhammed Ali Necâti tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. Bağdatlı Nazmîzâde Mur-

taza tarafından 1698'de *Târîh-i Timurlenk* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen eser, matbaanın Türkiye'ye gelişi üzerine basılan ilk eserler arasında yer almıştır (*Târîh-i Timur-ı Gürkân*, İstanbul 1142/1729). Fakat ağır bir dille tercüme edildiği için kısmen sadeleştirilip kısaltılarak yine aynı adla 1277 (1860) yılında yeniden basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Arabşah, *Zindegânt-i Şigiftâveri Timûr* (trc. Muhammed Ali Necâti), Tahran 1339 hş./1960, s. 15-23; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3428, I, vr. 71^b-74^a; a.mf., *en-Nücümü'z-zâhire* (nşr. W. Popper), Berkeley 1926-29, VII/1, s. 344 vd.; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, Kahire 1353-55, II, 126-131; *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1128; C. Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, s. 43; Browne, *A Literary History of Persia*, Cambridge 1920, III, 181 vd.; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâm'da Târîh ve Müverrihtler*, İstanbul 1339-42, s. 373-378; Brockelmann, *GAL*, II, 28-29; *Suppl.*, II, 24-25; Babinger (Üçok), s. 22-25; Hüsnü, "İbn Arabşah", *TM*, III (1935), s. 157-182; H. R. Romer, "Neuere Veröffentlichungen zur Geschichte Timurs und seiner Nachfolger", *CAJ*, II (1956), s. 221-222; a. makale, *V. Türk Tarih Kongresi* (Bildiriler), Ankara 1960, s. 285-286; İbrahim Kafesoğlu, "İbn Arabşah", *İA*, V/2, s. 698-701; J. Pedersen, "İbn 'Arabshâh", *EL*² (İng.), III, 711-712; U. Nashashibi, "'Acâ'eb al-Maqdûr", *Elr.*, I, 699-700.

İSMAİL AKA

ACÂRİDE

(المجاردة)

Acrediyeye olarak da bilinen ve daha çok Horasan'da yayılmış olan bir Hâricî fırkası.

Fırka, adını kurucusu Abdülkerîm b. Acred'den alır. Abdülkerîm b. Acred (Acerred) hakkında kaynaklarda pek az bilgi bulunmaktadır. 724-738 yılları arasında Irak valiliği yapan Hâlid el-Kasrî tarafından hapsedildiği ve hapis-te öldüğü dikkate alınarak 120 (738) yılı civarında vefat ettiği söylenebilir. Belhli olduğu bilinmektedir. Önceleri Hâricîlerin Necedât fırkasına bağlı olan Atıyye b. Esved'in, daha zayıf bir rivayete göre ise Beyhesiyye'den İbn Beyhes'in öğrencisi idi. Bazı itikadi ve fikrî konulardaki görüş farklılıkları sebebiyle onlardan ayrıldı ve kendi adına nisbetle anılan Açaride fırkasının reisi haline geldi. Hâricîler kâfirlerin çocuklarına gayri müslim muamelesi yaparken İbn Acred, bulûğ çağına erip de İslâmiyet'i kabul veya reddettikleri sabit olmadık-

ça bu çocuklar hakkında hüküm verilemeyeceği fikrini ortaya attı. İrade hürriyeti konusunda Ehl-i sünnet'e uygun bir görüş benimseyerek Allah'ın iradesinin her şeye şâmil olduğunu, fakat kötülüğün ona nisbet edilemeyeceğini savundu.

Acâride, kendi içindeki tâli fırkalar arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte (aş.bk.), fikir ve aksiyon bakımından şiddet ve aşırılık taraftarı diye bilinen, ayrıca en güçlü Hâricî fırkası olarak tanınan Ezârika ile, Hâricîler'in en mutedil ve Ehl-i sünnet'e en yakın kollarından kabul edilen İbâziyye arasında yer alır. Nitekim bu fırka mensupları, Ezârika'nın sadece kendi yerleşim bölgelerinde bulunan insanların müslüman sayılacağı, başka yerlerde oturup da kendi bölgelerine hicret etmeyen Hâricîler'in öteki müslümanlar gibi dinden çıkması olacağı şeklindeki görüşlerine katılmadılar. Zira Acâride'ye göre, prensip olarak hicret farıza değil, fazilettir; dolayısıyla hicret etmeyecek buldukları yerde kalanlar da (bk. KAADE), *kebîre** işlemedikleri sürece mümin olup hem kendilerinin hem de aile fertlerinin kanları korunmuştur. Buna karşılık Acâride, İbâziyye'nin, *kebîre* işleyenlerin Allah'ı inkâr etmiş (kâfir billâh) kabul edilmeyip nimete karşı nankörlük etmiş (kâfir bi'n-ni'me) sayılmaları gerektiği şeklindeki görüşlerine katılmamışlardır. Yine onlara göre, Ezârika'nın görüşünün aksine, muhaliflerin malları savaş durumu dışında ganimet (*fe'y**) sayılamaz.

Kaynaklarda on beş kadar tâli fırkaya ayrıldığı bildirilen Acâride'nin belli başlı kolları şunlardır:

Meymûniyye. Meymûn b. İmrân veya Meymûn b. Hâlid'e uyanlar. İrade, kader, *istitâat** konularında Acâride'den ayrılarak Mu'tezile'nin görüşlerini benimsemişlerdir. Meymûniyye'ye göre insan ihtiyarî fiillerini kendi başına meydana getirme gücüne sahiptir. Binaenaleyh iyi kötü bütün fiillerini ilâhî bir müdahale olmadan yapar; önceden tayin edilmiş bir kaderi yoktur. Müşriklerin çocukları cennete girebilecektir. Meymûniyye grupları, nikâhı haram olan yakın akrabayı belirleyen âyeti (en-Nisâ 4/24) yanlış yorumlayarak bütün müslümanlarca mahrem kabul edilen bazı yakınların nikâhının helâl olduğunu iddia etmiş, ayrıca Yûsuf sûresinin aşk hikâyesinden bahsettiği için Kur'an'dan